

PERFORMANSSITAIDE KOKOELMISSA

Performanssitaide on viimeisten vuosikymmenten aikana astunut marginaalista suurten taidemuseoiden näyttelysaleihin. Olemukseltaan katoava ja hetkeen sidottu, tietyssä paikassa ja ajassa tapahtuva performanssiteos jättää harvoin fyysisiä jälkiä. Miten performanssitaidetta voi tallettaa osaksi kulttuuri- ja taideperintöä, sen säilyttämistä vastustavasta luonteesta huolimatta? Miten taidemuseokenttä Suomessa on huomioinut performanssitaidetta kokoelmissaan? Katsauksessa pohdin performanssin tilaa Nykytaiteen museo Kiasman, HAM Helsingin taidemuseon, Porin taidemuseon sekä Vantaan taidemuseo Artsin kokoelmissa.

Performanssilla on vakiintunut paikkansa osana kansainvälistä ja suomalaista taidekenttää. Maailmalla suuret taidemuseot, kuten Museum of Modern Art (MoMA) New Yorkissa ja Tate Modern Lontoossa, ovat perustaneet omia osastojaan performanssitaiteelle ja sen keräämiselle.¹ Suomessa Vantaan taidemuseo Artsi linjasi vuonna 2016 erikoistuvansa performanssi-, katu- ja graffititaiteeseen. Kokoelmanäkökulmasta performanssia on kuitenkin pidetty hankalana.²

Katsauksessa tarkastelen vertailevasti taidemuseoiden kokoelmia performanssitaiteen näkökulmasta. Museot ovat valikoituneet katsaukseen asemansa ja kokonsa puolesta (Kiasma ja HAM) tai sen vuoksi, että ne ovat keskittyneet toiminnassaan erityisesti performanssiin (Porin taidemuseo ja Artsi).³ Katsauksessa kysyn, millä tavoin ja missä muodossa performanssiteoksia on liitetty kokoelmiin ja kuinka paljon performanssiteoksia kokoelmista löytyy.

Sanojen ja rajojen häilyvyys

Taideiteoksen hankkimisen edellytyksenä on perinteisesti pidetty sen tekijästä riippumatonta olemassaoloa.⁴ Tämä puute sulki pitkään performanssitaiteen ulos kokoelmista. Toisaalta moni taiteilija on valinnut performanssitaiteen

torjuakseen taideinstituutiot. Suurin osa taiteilijoista on kuitenkin pitänyt tärkeänä performanssiteostensa tallentamista eri tavoin, ja monet kuuluisimmista historiallisista performanssiteoksista tunnetaankin ainoastaan tallenteina. Hankalasta alkutaipaleesta huolimatta sekä taiteilijat että taidemuseoiden kokoelmien asiantuntijat työskentelevät tänä päivänä löytääkseen hyviä käytäntöjä performanssitaiteen säilyttämiselle, kokoelmiin liittämiseksi ja uudelleen esittämiseksi.

Performanssien tarkastelua taidekokoelmissa vaikeuttavat niiden vaihtelevat luettelointikäytännöt. Esimerkiksi Porin taidemuseon luokittelee kokoelmateokset Valtion taidemuseon kehittämissyksikkö Kehyksen taideteosten luettelointiohjetta käyttäen. Ohjeessa ei ole pääluokkaa performanssi, joten videolle tallennetuissa performansseissa käytetään pääluokkaa mediataide.⁵ HAMissa taas kokoelmateokset, jotka sisältävät performanssia tai ovat dokumentaatiota siitä, on luetteloitu pääluokkiin mediataide, installaatio, veistos tai valokuva.⁶

Porin taidemuseo onkin käynnistänyt jo vuonna 2013 esitystaidetta edistävän yhdistyksen T.E.H.D.A.S. ry:n kanssa projektin, jonka tavoitteena on kehittää yhdistyksen arkiston luettelointia ja sen säilyvyyttä. Tämän tuloksena syntyi performanssiarkisto D-ark, jonka kehitystä on sittemmin jatkettu yhdessä performanssitaiteen kentän kanssa.⁷

Toinen kokoelmiin kuuluvien performanssiteosten tarkastelua hankaloittava asia on performanssitaiteen suhde dokumentaatioon. Performanssin kohdalla museoiden hankinnat ovat pääosin koostuneet valokuvista, videoista, esineistä tai asuista. Tässä haasteena voi esimerkiksi olla häilyvä ja epäselvä raja lähinnä kuraattoreille ja tutkijoille tarkoitettun arkistodokumentaation ja mahdollisesti näyttelyyn kelpaavan, yleisölle uudestaan esitettävän dokumentaation välillä.

Performanssitaiteen moninaisen kategoriaan sijoituvia, museoiden kokoelmiin kuuluvia teoksia on mutkikasta laskea. Kiasman kokoelmista löytyy performanssi-pääluokan alta 25 teosta, joiden lisäksi kokoelmiin kuuluu auktorisoituja dokumentteja ja kymmeniä meidataiteen teoksia, jotka ovat luonteeltaan performansseja videolle. HAMissa performanssiteoksia on noin parikymmentä ja Porin taidemuseon taidekokoelmissa 15. Tämän lisäksi Porin Fluxus-taidetta käsittävässä Fluxus-arkistossa on neljä performanssi-ohjetta (*score*), media-arkistossa 28 videota ja D-ark -performanssitaiteen arkistossa puolestaan noin 300 tallennetta. Taidekokoelmissa olevat videot ovat auktorisoituja dokumentaatioita, eli dokumenttimuotoisia performansseja, kun taas arkistossa olevilla videoilla ei ole taideteoksen statusta.⁸ Vantaan taidemuseo Artsin kokoelmassa on kolme videotallennemuodossa olevaa performanssiteosta, joista kahteen liittyy myös esineistöä.

Toistaiseksi performanssi sijoittuu marginaaliin kaikkien tarkasteltavien kokoelmien sisällä; HAMin kokoelma käsittää yhteensä noin 9 000 teosta, Kiasman kokoelma yli 8 700 teosta, Porin taidemuseon kokoelma noin 2 200 ja Artsin kokoelma jopa yli 10 000 teosta. Tilanne on samankaltainen myös kansainvälisten suurien performanssia huomioivien museoiden kokoelmissa.⁹

Performanssi ajassa ja sen ulkopuolella

Marginaalisesta asemastaan huolimatta performanssitaide ei ole taidemuseoille mikään uusi asia. Museot päinvastoin ovat olleet hyvin tietoisia performatiivisten taiteiden noususta 60-luvulla lähtien. Museot ja performanssientä alkoivat lähentyä toden teolla 80-luvulla, jolloin performansseja alettiin tallentaa entistä enemmän kameroilla.¹⁰ Kiasmaan on ostettu performanssi-pohjaisia vanhempia videoteoksia varsinkin 1990-luvulla, jolloin herättiin taltioimaan muun muassa 60- ja 70-luvun videokameralla dokumentoituja performansseja.¹¹ Kiasmasta löytyy tämän lisäksi auktorisoituja dokumentaatioita, konseptiteoksia, valokuvia ja esineistöä tai näiden yhdistelmiä.

HAMin taidekokoelmassa performanssit on yleensä luetteloitu dokumentaationa. Teokset voivat sisältää esimerkiksi kuvailuja tekstin muodossa, taiteilijan kirjoittaman selostuksen, esineitä, valokuvia performanssitilanteesta tai ääni- tai videotallenteen. Lisäksi kokoelmaan kuuluu teoskonsepteja eli teoksia, jotka sisältävät performanssin kuvailua tai sen kuvaamista. Joidenkin teosten valmistusprosessissa on ollut performanssin piirteitä tai teoksen esillepano on performanssinomainen esimerkiksi niin, että teos hiljalleen tuhoutuu taiteilijan suunnitteleman teoslinkaaren mukaisesti.¹²

Porin taidemuseo on huomionnut performanssitaiteen laajasti ja kehittänyt jo usean vuoden ajan kokoelmatoimintaansa performanssia ajatellen. Tätä selittää toiminta Satakunnan alueellisena vastuumuseona sekä Kankaanpään taidekoulun esitystaiteen koulutus, joka näkyy seudun kuvataidekentässä. Esimerkiksi edellä mainittu D-ark liittyy alueelliseen tallennustyöhön.¹³

Performanssin tulevaisuus kokoelmissa

Tänä päivänä museoiden keskuudessa on vallalla kaksi tapaa kerätä performanssiteoksia. Perinteisempi tapa on, että keräämisen kohteena on monenlainen dokumentaatio tietyssä paikassa ja ajassa tapahtuneesta esityksestä. Valokuvat ja videot ovat edelleen yleisin tapa kerätä esittävää taidetta.¹⁴ Sosiaalisen median nousun myötä on nostettu esille myös kävijöiden tallentamien vide-

Tero Nauha: Exception, 2016, Vantaan taidemuseo Artsin kokoelmat. Kuva: Mikko Kuorinki.

oiden kerääminen arkistokäyttöön sekä yleisön kokemusten tallentaminen esimerkiksi haastatteluina.¹⁵ Performanssitutkimuksessa on myös suunnattu painopistettä pois siitä, mitä performanssidokumentaatio on kohti sitä, kuinka dokumentaatio ja sen käyttö on itse asiassa ollut mukana tuottamassa käsitteitä siitä, mitä performanssi on.¹⁶

Toinen tapa liittää performanssiteoksia kokoelmiin vaatii uudenlaista ponnistelua: sen tavoitteena on tallentaa alkuperäinen esityskokemus, jotta sen voisi esittää uudestaan. Päämääränä on erilaisten ohjeiden avulla uudelleenaktivoida ja toistaa performanssi.¹⁷ Tämänkaltaiset konseptiteokset siirtävät painopistettä kokoelmajärjestelmästä museon inhimilliseen infrastruktuuriin, sillä ne edellyttävät aiempaa enemmän resursseja työntekijöiltä, kuten tapahtumien järjestämisestä sekä esiintyjien palkkaamisesta. Toisaalta tällaisten teosten tallentaminen vaatii myös byrokraattista notkeutta, sillä esiin astuu uusia vaatimuksia esimerkiksi tekijänoikeuksien, esittämisen, konservoinnin ja teoksen elinkaaren suhteen.

Kiasma kerää mediataiteen, konsepti- ja performanssiteosten hankinnan yhteydessä myös teoksen asennointi-/esitysohjeen, teoskuvauksen ja muuta taustoittavaa materiaalia, jotta taiteilijan intentio voidaan toteuttaa mahdollisimman hyvin jatkossa. Myös taiteilijat miettivät näitä seikkoja yhä enemmän itse.¹⁸

HAMissa käytännöt vaihtelevat performanssiteiteen monimuotoisuudesta johtuen. Siellä sopimuksiin kirjataan teosta koskevat tiedot, kuten uudelleen esittämiseen liittyvät seikat mahdollisimman tarkasti. Taidehankintaryhmä käsittelee jokaista hankintaa tapauskohtaisesti.¹⁹ Myös Porin taidemuseossa käytäntöjä sovelletaan tapauskohtaisesti ja hankinnan yhteydessä taiteilijal-

ta pyydetään esimerkiksi videotaltioinnin esitysohjeet.²⁰ Artsin toistaiseksi pienen teoslukumäärän takia performanssiteosten hankintakäytäntöjä ei ole vielä kunnolla muodostettu.

Lopuksi

Museot ovat yhtä mieltä siitä, että performanssin saralla riittää kehitettävää. Tarkasteltavien museoiden toimintaa sanelevat asiakirjat, kuten hankinta- ja kokoelmapolitiikka, eivät estä performanssiteosten hankkimista tai liittämistä kokoelmiin, mutta eivät myöskään tuo tätä taidemuotoa erityisesti esille lukuun ottamatta Artsin kokoelmaohjelmaa, joka määrittelee tavoitteeksi ”muodostua merkittäväksi kansainvälisen tason performanssitaiteen asian- tuntijaksi ja tukijaksi”²¹. Performanssitaiteen erityisluonne on tiedostettu ja museot ponnistelevat vastatakseen sen luomiin uusiin vaatimuksiin esimerkiksi konseptiteosten suhteen. Kokoelmissa tähän asti marginaalissa pysynyt performanssi saa toivon mukaan tulevaisuudessa yhä enemmän tilaa ja on osaltaan mukana jo vuosisatoja hyvin staattisena pysyneen museokonseptin muovaamisessa vastaamaan yhä paremmin taiteen esittämisen ja säilyttämisen muuttuviin haasteisiin.

Asiasanat: performanssitaide, taidekokoelma, taidemuseo, dokumentaatio

SAMMANDRAG

Performancekonst i konstmuseers samlingar

Under de senaste decennierna har performancekonsten flyttat från konstvärldens marginaler till de stora konstmuseernas utställningssalar. Performancekonstverk är ofta förgängliga till naturen och bundna till nuet, de äger rum på en viss plats under en viss tid och lämnar sällan fysiska spår. Hur kan performancekonst införlivas in i konstsamlingar? Hur har konstmuseer i Finland beaktat performancekonsten i sina samlingar? Hur många performanceverk finns i samlingarna, på vilket sätt och i vilken form har de anslutits till samlingarna? Vilka nya utmaningar och frågor ställs museerna inför då de samlar performancekonst? I texten jämför jag Museet för nutidskonst Kiasmas, Helsingfors konstmuseum HAMs, Björneborgs konstmuseums och Vanda konstmuseum Artsis samlingar ur performancekonstens perspektiv.

ABSTRACT

Performance art in art museum collections

In recent decades, performance art has moved from the margins of the art world to the exhibition halls of major art museums. Works of performance art are usually perishable and bound to the present, they take place in a certain place for a certain time and rarely leave physical traces. How can performance art be incorporated into art collections? How have art museums in Finland considered performance in their collections? How many performance works are there in the collections, in what way and in what form have they been included in the collections? What kind of new challenges and questions are the museums faced with when collecting performance art? In the text, I compare the collections of Museum of Contemporary Art Kiasma, Helsinki Art Museum HAM, Pori Art Museum and Vantaa Art Museum Artsi from the perspective of performance art.

Viitteet

- 1 Esim. Lawson ym. 2019, 3.
- 2 Ks. esim. Laurenson & Van Saaze 2014.
- 3 Esim. Espoon modernin taiteen museo EMMAssa performanssiteoksien hankinta kokoelmiin ei ole vielä ollut ajankohtaista. Paunu 2021.
- 4 Ks. esim. Laurenson & Van Saaze 2014.
- 5 Saisto 2021.
- 6 Leskelä 2021.
- 7 Saisto 2021.
- 8 Saisto 2021.
- 9 Ks. esim. Lawson ym. 2019, 3.
- 10 Lawson ym. 2019, 2.
- 11 Kivinen 2021.
- 12 Leskelä 2021.
- 13 Saisto 2021.
- 14 Calonje 2015, 17–19.
- 15 Westerman 2018, 19, Houdrouge 2015, 19.
- 16 Westerman 2018, 2.
- 17 Calonje 2015, 21.
- 18 Kivinen 2021.
- 19 Leskelä 2021.
- 20 Saisto 2021.
- 21 Artsin kokoelmaohjelma 2016, 19.

Lähteet ja kirjallisuus

Kirjallisuus

- Calonje, Teresa (2015) 'Introduction' teoksessa Calonje, Teresa (toim) *Live Forever: Collecting Live Art*. London: Koenig Books, 11–26.
- Houdrouge, Jennifer (2015) *The Institutionalization of Performance Art in the 21st century: Museums, Biennials and Galleries*. Pro gradu -tutkielma (Master's Thesis). Sotheby's Institute of Art.
- Laurenson, Pip & van Saaze, Vivian (2014) 'Collecting Performance-Based Art: New Challenges and Shifting Perspectives' teoksessa Outi Remes, Laura MacCulloch ja Marika Leino (toim) *Performativity in the Gallery. Staging Interactive Encounters*. Peter Lang, 27–41.
- Lawson, Louise, Finbow, Acatia & Marçal, Hélia (2019): Developing a strategy for the conservation of performance-based artworks at Tate, *Journal of the Institute of Conservation*, 114–134.
- Westerman, Jonah (2018) 'Introduction. How we do things with performance' teoksessa Giannachi, Gabriella & Westerman, Jonah (2018) *Histories of Performance Documentation: Museum, Artistic and Scholarly practices*. New York: Routledge, 1–12.
- Westerman, Jonah (2018) 'Introduction. How we do things with performance' ja 'Interview with Stuart Comer' teoksessa Giannachi, Gabriella & Westerman, Jonah (2018) *Histories of Performance Documentation: Museum, Artistic and Scholarly practices*. New York: Routledge, 15–19.

Muut lähteet

- Artsin kokoelmaohjelma: https://static1.squarespace.com/static/56a0a95c25981d9326cb7e40/t/592e5c671b10e3f5174ea8ff/1496210568718/Vantaan+taidemuseo+Artsin+kokoelmaohjelma_2016.pdf. Viitattu 5.6.2021
- Kivinen, Kati 2021: Tiedonanto puhelimitse 19.5.2021.
- Leskelä, Elina 2021: Yksityinen sähköpostiviesti 7.6.2021.
- Paunu, Henna 2021: Tiedonanto puhelimitse 31.5.2021
- Saisto, Anni 2021: Yksityinen sähköpostiviesti 3.6.2021.